

CETATEA GETO-DACICA DE LA BESTEPE^{*})
(comuna Mahmudia — Tulcea)

Gavrilă Simion

Numeroase descoperiri din ultimii ani completează harta arheologică a Dobrogei cu un număr însemnat de stațiuni¹⁾, care din punct de vedere cronologic se înscriu în ultima etapă a Hallstatt-ului și prima fază a celei de a doua epoci a fierului. Ele ne sănt cunoscute ca așezări deschise și mai ales ca necropole mai mult sau mai puțin aglomerate, dar care au furnizat un bogat material și o serie de informații atât de ordin tehnic, cât și în ceea ce privește formele de manifestare spirituală. Similitudinea descoperirilor din Dobrogea, sub toate aceste aspecte cu cele de la nordul Dunării, înscrie acest teritoriu în aria etnico-culturală geto-dacică din întreg spațiul carpato-danubian²⁾.

^{*}) Această comunicare a fost prezentată la Coloquiul internațional de la Mostar, Iugoslavia, 1974.

- 1) Gheorghe Stefan, *Studii și referate privind Istoria României*, 1, 1954, p. 29 și urm.: Pentru zona Histriei în general vezi: Emil Condurachi și colaboratorii, *Materiale*, 4, 1957, p. 77—84; *Materiale*, 5, 1959, p. 318—323; *Materiale*, 9, 1970, p. 214—219; *SCIV*, 3, 1952, p. 269—272; *SCIV*, 4, 1953, p. 129—135 și 139; *SCIV*, 5, 1954, 1—2, p. 100—108; *SCIV*, 6, 1955, 3—4, p. 543—548; P. Alexandrescu, *Histria*, 2, București, 1966, p. 137—294. Pentru descoperirile geto-dace din zona centrală și meridională a Dobrogei vezi: D. Berciu, *Materiale*, 4, 1957, p. 281—313; idem, *Din Istoria Dobrogei* I, p. 94—136; Bucur Mitrea, în *Omagiu lui C. Daicoviciu*, București, 1960, p. 409—413; idem și colab., *Materiale* 7, 1961, p. 283—287; idem, *Materiale*, 8, 1962, p. 367—327; A. Aricescu, *Studii Clasice*, 3, 1961, p. 67—82; idem, *Revista Muzeelor*, 2, 1965, număr special rezumat, p. 425; M. Irimia, *Pontica*, 1, 1968, p. 193—232; idem, *Pontica*, 2, 1969, p. 23—40; idem, *Pontica*, 4, 1971, p. 41—55. Pentru nordul Dobrogei, vezi: D. Berciu *Op. cit.* mai sus, idem, *Arta traco-getică*, București, 1969, p. 33—76, referințe asupra datării mormintului de la Agighiol, vezi: P. Alexandrescu, *SCIV*, 22, 1971, 4, p. 660—662; Epectatul Bujor, *SCIV*, 6, 1955 3—4, p. 571—575; *SCIV*, 7, 1956, 3—4, p. 243—251; idem, *Materiale*, 5, 1959, p. 373—377; idem, *Materiale*, 7, 1963, p. 297—299; idem, *Dacia, N.S.*, 2, 1958, p. 125—141; idem, *Peuce*, 2, 1971, p. 131—134; G. Simion și Gh. Cantacuzino *Materiale* 8, 1962, p. 373—382; G. Simion, *Peuce*, 2, 1971, p. 63—128; idem, *Thracia*, 3, Serdicae, 1974, p. 291—304; Al. Barnea, *SCIV*, 25, 1974, 1, p. 103 — 108; Andrei Opait și Victor Baumann, *Date noi despre Aegyssus*, comunicare la Sesiunea științifică a Muzeului din Constanța, 1974.
2) Un studiu de ansamblu, la I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București 1969; idem *Arheologia Moldovei* 6, 1969, p. 91—107: Descoperirile de la Enisala au permis subsemnatului să facă un studiu mai detaliat asupra acestei similitudini pe care o afirmă în lucrarea sustinută la Primul Congres de tracologie, Sofia, 1972, în *Thracia*, 3, Serdicae, 1974, p. 291—304: Mikulós Dusek, *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, p. 291 și urm. o numește „cultura traco-daco-scitică” sau „traco-scitică”.

Considerațiile istorice legate de toate aceste descoperiri dobrogene și mai ales de prezența tezaurului princiar de la Agighiol³⁾, ca și de marea aglomerație de morminte din necropola de la Enisala (al cărui număr depășește cifra 400)⁴⁾, presupuneau existența în mod implicit și a unor fortificații tribale.

Prima descoperire de acest gen în zona gurilor Dunării, asupra căreia s-au făcut în același an (1974) și primele sondaje, este situată pe raza comunei Mahmudia, la cca. 3 Km N-E de satul Beștepe, pe un promontoriu de pe malul brațului Sf. Gheorghe, numit de locuitorii „Cetățuia”.

Accastă cetate a fost sesizată prima dată de P. Polonic care ne-a lăsat în manuscrisele sale o schiță sumară asupra ei.⁵⁾ În ansamblul topografico-cronologic, această cetate se încadrează între o altă fortificație întărâtă cu val și sănt de apărare, situată la numai jumătate de km spre vest, pe un promontoriu ce înaintea aproape total în apă și pe care localnicii îl numesc „Piatra lui Boboc” (Pl.II/B).

Descoperirile de suprafață de aici ne documentează o locuire încă din neolitic — cultura Gumelnita, dar bogăția de materiale și observațiile topografice ale fortificației o situează în primele două etape ale epocii Hallstattiene. Elemente din faza -a-III-a a culturii Babadag (sf. sec. VII i.e.n.) sunt ultimele urme de locuire în fortificația de pe acest promontoriu.

In aval, la cca 1 km spre est de la obiectivul nostru se află ruinele cetății romano-bizantine, Salsovia (Pl.II/C).

Terenul pe care s-a amplasat fortificația getică de care ne-am ocupat nu este dominant în această zonă. În imediata apropiere dinspre sud sunt locuri mai înalte și mai ales culmea dealurilor Beștepe cu posibilități maxime de supraveghere de jur împrejur. Nu este exclus ca pe creasta acestor dealuri să fi fost amenajate sau eventual chiar construite „turnuri de veghe”. Alegerea locului pentru construcția acestei cetăți a fost determinată însă de alte considerente strategice.

Suprafața incintei fortificate măsoară cca. 25 ha (257 000 m.p.) și este de fapt platformă unui deal cu o înclinare lină către extremități (Pl.III/a). Virful acestui deal cu un aspect alungit în prezent erodat pînă la stîncă, a fost lăsat în incinta cetății pentru a servi ca loc de observație.

Latura de nord a dealului este scăldată astăzi la bază de apele unei bălti, care în antichitate constituia malul fluviului (Pl. II și Pl. III/a). Cu siguranță că în acea perioadă Dunărea își trimitea apele și pe văile din estul și vestul dealului. Deși în mare parte ele s-au colmatat, sunt încă foarte adânci și direcția lor continuă sub aspect semicircular pe latura de sud a acestei înălțimi. Numai o porțiune centrală din sectorul sudic era lipsită de accidente topografice naturale și crea posibilitatea unei legături cu restul teritoriului, fără mari dificultăți. Astfel, la prima vedere această formă de teren apără că o fortificație naturală și pentru construcția unei cetăți oferea posibilitatea unei eficeci imbinări cu elementele artificiale, respectiv cu valuri și sănțuri.

Observațiile topografice și stratigrafice obținute prin intermediul celor două secțiuni care au tăiat în două sectoare valurile cetății (Pl. III-b și IV), ne permit în suficientă măsură să stabilim forma acestei fortificații, tehnică folosită în construcția ei și raportul dintre elementele naturale și gama celor realizate de mîna omului în vederea obținerii unei eficacități defensive maxime.

Privit în ansamblu, planul cetății este demarat de primul val care a fost construit în extremitatea platformei unde panta începea să depășească o înclinare mai mare de 40° și s-a păstrat în proporție de cca. 80%. Subordonată particularităților topografice, construcția valului dă cetății o formă poligonala cu colțurile

³⁾ D. Berciu, *Arta traco-gerică* București, 1969, p. 33-76; idem, *Materiale* 4, 1957, p. 281-313; *Idem Din Istoria Dobrogei*, I, p. 94-134; referitor la încadrarea cronologică a mormintului de la Agighiol, vezi: P. Alexandrescu, *SCIV*, 22, 1971, 4, p. 660-662.

⁴⁾ G. Simion, *Peuce*, 2, 1971, p. 63-128 și descoperirile inedite din 1971.

⁵⁾ Informațiile le-am primit de la Stefan Simion, căruia îl aducem mulțumiri și pe această cale.

⁶⁾ Seb. Moritz, *Racia*, N. S., 8, 1964, p. 101-118; idem; *Peuce*, 2, 1971, 23 și urm.

rotunjite (Pl.III/a și Pl. V fig. 1). Umplutura lui s-a făcut cu pămînt luat din sănțul adiacent, săpat în interiorul incintei și care constă din straturi diferite de argile: cernoziom, loess și podzol amestecat cu multă rocă sfărâmicioasă, compozиții geologice ce fac o aderență perfectă și dau construcției o rezistență foarte mare. Pentru o aderență perfectă a emplectonului de suprafață înclinață a solului natural, primele straturi sau întregul nucleu ce ni se conturează în formă semisferică sunt formate din sol brun-roșcat de pădure, sol cu foarte mari proprietăți coeziive și de aderență. Totodată orizontalitatea straturilor și rezistența bazei au fost asigurate de o armătură cu dimensiuni inegale, formată din bolovani de piatră de mărime diferite și așezăți într-un singur strat cu o densitate neuniformă (Pl. III/a și b).

Sânțul din interior avea mai mult o funcționalitate de apărare a valului împotriva infiltratiilor, ca și de drenare a inundațiilor produse de viituri sau în perioada dezechilibrelui.⁷⁾ De altfel, în vîndite mai joase se constată o întrerupere a valului, dar încă nu ne putem pronunța dacă el a fost nămolit sau întrerupt în mod voit pentru a permite o evacuare a acumulațiilor de apă.

Panta naturală din exteriorul valului care a delimitat incinta cetății a fost și ea prelucrată prin efectuarea unor săpatui de taluzare, dinunde și înclinare pronunțată. Operația de taluzare s-a făcut elojat, fapt ce a avut ca rezultat crearea unei terase ce marchează o înălțime considerabilă și uniformă a părții superioare. Înălțimea partii inferioare oscilează în raport de adâncimea văilor naturale. Pe această terasă s-a săpat de jur împrejur un al doilea sănt, iar cu pămîntul rezultat din săpatura s-a construit cel de al doilea val, denumită taluzul exterior în vederea creșterii eficienței de apărare a cetății (Pl. IV/b și Pl. V și VI).

Pe latura de sud, determinați de vulnerabilitatea condițiilor naturale pentru susținerea unei defensive, constructorii cetății au acordat o mai mare atenție realizării sistemului de fortificație. În secțiunea săpată aici, înălțimea valului de incintă măsoară 4,20 m, iar pe alocuri ca ne apără cu mult mai ridicată, pe cind în rest, construcția artificială oscilează în jurul a 2,4 m, după cum reiese din stratigrafia celei de a doua secțiuni (Pl. IV/a și b). Pe această latură sănțul dintre valuri este foarte larg și mult mai adânc (Pl. IV/a). El a fost realizat în asemenea proporție, tot ca urmare a condițiilor oferite de teren. Amenajarea sănțului s-a făcut pe firul văii naturale ce separă promontoriul cetății de restul platformei sudice și nu pe terasa creată prin taluzare ca în restul fortificației. În această zonă a fost ridicat și un al treilea val. În prezent el își păstrează formă și monumentalitatea în mare parte la extremități (de est și de vest), unde fiecare capăt se pierde apoi treptat pe firul văilor laterale (Pl. II-III și V, fig. 1).

In zona de mijloc, cele două valuri exterioare și-au pierdut complet forma printr-o aplatisare totală, iar valul de incintă prezintă și el o coboare în formă de sa. Acest fenomen a fost determinat de prezența unui drum care pătrunde în cetate în vederea efectuării lucrărilor agricole ce se practică pe ceea mai mare parte din suprafața incintei. Toate probabilitățile converg spre afirmația că accesul în cetate în perioada funcționalității ei se facea tot pe acest traseu. Afirmația este susținută nu numai de configurația terenului, ci și de unele observații făcute asupra structurii de incintă. În peretele unei mici secțiuni săpată pentru amenajarea drumului, s-a putut constata că în acest sector, valul conține în emplectonul său o mai mare aglomerare de bolovani și chiar o succesiune de straturi din piatră, care au avut menirea de a-i mări rezistența și a preîmpinge o aplatisare prematură.

Pentru stabilirea cadrului cronologic a acestei cetăți, izvoarele noastre se reduc la o dateare aproximativă, făcută pe baza considerenelor de ordin tehnico-strategic și de materialele arheologice descoperite în număr foarte mic în structura valului, în straturile din secțiunile săpate pe terenul din incinta și la suprafață. Dintre acestea cele mai multe sunt fragmente ceramice provenite de la vase

⁷⁾ Adrian Florescu, în *Cercetări istorice*, 2, Iași, 1971, p. 116.

de factură autohtonă, lucrate cu mînă. Ele prezintă caracteristicile tehnice larg practicate într-o anumită etapă și bine cunoscute, prin folosirea unei paste poroase, amestecate cu pietricele și cioburi pisate. Unele au pereții lustruiți, peste care s-a dat un strat subțire de slip. Ele au fost arse la temperatură joasă, în urma căreia miezul a obținut o culoare neagră, iar suprafața pereților prezintă o alternare de culori de la brun-roșcat la negru-cenușiu (Pl. VIII, fig. 1).

Pînă în prezent nu s-a descoperit nici un fragment de vas autohton lucrat la roată. În aceleasi condiții au fost descoperite și cîteva fragmente de faiană străină, provenite de la amfore care au o origine thasiană, rodiană și de Chios. Aceste fragmente se incadrează cronologic în limitele sec. IV-III i.e.n. Odată cu aceste materiale, menționăm că în structura valului s-au descoperit în mod izolat mai multe fragmente de chirpic ars. Considerăm că materialele arheologice descoperite în structura valului de pămînt provin de la o serie de locuințe distruse și care au fost antrenate în emplecton odată cu pămîntul adus pentru construcția lui. Ca atare, pentru început, construcția acestei cetăți poate fi considerată contemporană cu materialul arheologic descoperit, sau într-o perioadă imediat post-utilizării obiectelor din care provin aceste fragmente. Sărăcia materialului arheologic din incinta acestei cetăți constituie una din caracteristicile sale care îi dă semnificația modului ei de organizare.

~~X~~ Tot în contextul istoric al acestei fortificații se înscriu și cele două așezări deschise, contemporane cetății, unde s-au descoperit passim numeroase fragmente ceramice de aceeași factură ca cele din val și pe terenul din incinta fortificată.

A doua așezare se află la distanța de cca. 2 km S-E față de cetatea noastră. Aici, alături de fragmentele de proveniență autohtonă lucrate la mînă, au fost descoperite și materiale ceramice lucrate la roată, din pastă fină de culoare gri.

Încadrarea materialelor descoperite pe locul celor două așezări, în aceeași perioadă istorică cu cele din incinta cetății susține ipoteza că fortificația de pe malul Dunării descrisă mai sus, constituia locul de refugiu și apărare a comunităților din jurul ei.

* * *

Intregul ansamblu de detalii prezentat mai sus pentru cetatea de pămînt de la Mahmudia — satul Beștepe, are o deosebită importanță în elucidarea problemelor de ordin etnic, social și cultural la sfîrșitul Hallstatt-ului și începutul perioadei Latène. Analizate sub multiplele forme de ordin strategic, dimensional și tehnica folosită în asamblarea elementelor naturale cu cele construite de mînă omului, cetatea de pămînt de la Beștepe reprezintă un anumit tip de fortificație cu un aspect monumental și de un caracter inexpugnabil. Ea păstrează tradiția a o serie de elemente culturale întîlnite la fortificațiile hallstattiene de factură carpato-adriatică⁸, dar se diferențiază net de acestea. Comparativ poate fi făcută în aceeași zonă, atât cu binecunoscuta așezare de la Babadag (sec. XI-VII i.e.n.)⁹, cit și cu fortificația hallstattiană din imediata vecinătate a cetății noastre. De asemenea cetățile getice de acest tip nu au similitudine cu cele traco-hallstatt-latène-eene din Balcani¹⁰. Exceptînd unele particularități locale de ordin tehnic, exceptînd determinate mai mult de forma și compoziția solului pe care au fost amplasate, similitudinea acestui tip de cetate o întîlnim la fortificațiile geto-dacice din Muntenia, Transilvania și mai ales la cele din Moldova.

Aceleași considerații topografice și același cadru cronologic stabilit prin aceleași elemente de cultură materială, le întîlnim la cetatea de la Piscul Crâsa-

⁸ Ibidem, p. 116 și urm.

⁹ Seb. Morintz, Dacia, N. S., 8, 1964, p. 102 și fig. 2; G. Simion, Thracia III, Serdicae, 1974, p. 291–292 și fig. 1/a, b, c.; V. H. Bauman, Peuce – IV, 1973–1975, p. 213–223.

¹⁰ Velizar Velkov-Zlatozara Gaceva, în Thracia, I, Sofia, 1972, p. 21–143.

nilar¹¹), cea mai răsăriteană fortificație getică din Cîmpia Munteană, care prin poziția sa dominantă, supraveghează valea cea mai largă a rîului Ialomița. Cunoscută cercetătorilor încă din 1870 și mai ales din vremea lui Vasile Pârvan¹², cetatea de pe Piscul Crâsanilor este considerată de asemenea ca o fortificație naturală amenajată și întărită cu val și sănăt încă din sec. IV i.e.n.¹³). Distrugerea ei masivă și lipsă unor cercetări mai ample ne împiedică să facem o comparație detaliată a sistemului de apărare. Elemente de fortificație asemănătoare cu cele de la cetatea Beștepe au fost surprinse în stratigrafia cetății getice de la Zimnicea¹⁴). Așezată pe un promontoriu care domină lunca Dunării, cu un sol nisipos al dunelor fluviiale, elementele de fortificație artificiale – sănăt și val – au fost adaptate la aceste condiții naturale. Aici, valul a fost construit din bolovani de lut pentru a se asigura o aderență la solul nisipos¹⁵). Datorită distrugerilor repetate în perioada funcționalității ei, ca și a stricăciunilor pe care le-a suferit cetatea în epoca modernă, nu s-au putut surprinde elemente de detaliu folosite eventual la construcția valului și a sănătului adiacent, cum ar fi de exemplu existența bermei de piatră, excarpară pantei și altele, dar care se presupune a fi fost realizate. Cetatea de la Zimnicea desă are tangență cronologică cu cea de la Albești¹⁶), situată la cca. 30 km nord de Dunăre, la confluența pîrului Burdea cu Vedea nu întîlnim practic aceleași tehnici în realizarea elementelor de fortificație. Pentru a-i se da o rezistență necesară, aici, emplectonul valului de pămînt a fost ars. Descoperirea noastră concordă în ceea ce privește genul de fortificație și tehnica folosită și cu cetatea de la Teleac-Alba Iulia (Transilvania), datată în Hallstatt C–D, unde întîlnim același sistem de organizare pe o suprafață de 20 ha teren și apărărată de dublu-val¹⁷). Cetatea de la Sărătel, com. Sărata-Cluj, păstrează și ca în fortuire același caracteristici tehnice de tradiție halstattiană¹⁸).

O similitudine mai pregnantă a fortificației noastre din Dobrogea o constatăm la cetățile geto-dacice din Moldova¹⁹). Raportul strategic și dimensional este întîlnit aproape la toate cele 20 de cetăți descoperite pînă acum în acest ținut, dar cu precădere la cetățile de la Stîncești-Botoșani²⁰), Baia-Suceava²¹) și la cea de la Dochia, jud. Neamț²²). O asociere între aceste cetăți din Moldova și cea din Dobrogea poate fi considerată și în ceea ce privește monumentalitatea lor, realizată de modul de utilizare a fortificațiilor naturale în vederea măririi potentialului defensiv, ca și în forma planului „poligonal, pentagonal etc.” cu colțurile rotunjite. O asemănare pregnantă există și în ceea ce privește metodele tehnice folosite la construcția valurilor. Deși acestea variază în raport de particularitățile topografice și compoziția solului, se aplică același formule de îmbinare a solurilor cu proprietăți geo-tehnice diferite în vederea realizării perfecte a coeziunii și adenției lor²³).

Procede de prelucrare a pantei exterioare prin excarpare și crearea unei terase pe care s-a săpat un nou sănăt și s-a ridicat al doilea val, îl întîlnim la

¹¹ Vasile Pârvan, Getica, București, 1926, p. 173–220; Radu Vulpe, Așezări getice din Muntenia, București, 1966, p. 42–46.

¹² Getica, I.c.

¹³ Radu Vulpe, Op. cit. și informații suplimentare pentru care aducem mulțumiri și pe această cale.

¹⁴ Alexandrina D. Alexandrescu, Thracia, 3, Serdicae, 1974, p. 56 și urm. Pentru planurile și profilele, ca și informațiile suplimentare pe care ni le-a dat cu amabilitate, ii aducem mulțumiri și pe această cale.

¹⁵ Idem, Op. cit. și informații suplimentare.

¹⁶ D. Berciu și Emil Moscalu, SCIIV, 23, 1972, 4, p. 633–639.

¹⁷ K. Horedt, Analele Universității Babeș-Bolyai; 1961, p. 179 și urm.; idem și colab., Materiale, 8, 1962, p. 353–358.

¹⁸ N. Vlăsă și St. Dănilă, Materiale, 8, 1962, p. 341–346.

¹⁹ Adrian Florescu, Op. cit., pass.

²⁰ Idem și Simion Rată în Studiul Muzeul Suceava, 1969, p. 9 și urm.

²¹ Adrian Florescu, Op. cit., p. 108.

²² Ibidem p. 193, și urm.

²³ Ibidem, p. 103 și urm.

cetatea de la Cotnari — „Cătălina”, jud. Iași (latura de NE)²⁴, la cea de la Moșna (latura de S)²⁵ și la cea de la Cretești (latura de E)²⁶.

Și în sfîrșit, o ultimă asociere poate fi urmărită la stratul arheologic din incinta cetății care se caracterizează prin proporțiile lui foarte reduse²⁷.

* * *

Observația referitoare la densitatea redusă a materialului arheologic în incinta fortificației, susține ipoteza că acest tip de cetate a avut un caracter dominant strategic, care în împrejurări de perturbații violente a servit ca loc de refugiu și acțiuni defensive pentru comunitățile din așezările deschise situate pe un teritoriu mai mare sau mai mic din jurul ei²⁸. Ea a fost construită și administrată de un șef de trib. Mormintul princiar de la Agighiol, descoperit la o distanță de cca. 20 km la sud de obiectivul nostru și contemporan cu el, deși nu-l putem include în aria teritorială a cetății de la Mahmudia-Bestepe, constituie totuși un izvor prețios la completarea cadrului politic, social și administrativ al zonei de la Gurile Dunării în sec. IV—III i.e.n. De altfel, această formă de organizare social-politică și administrativă nu este un specific local sau al lumii getice în general. Titus Livius cind descrie prima campanie a lui Hanibal (218/217 i.e.n.) în nordul Italiei vorbește de un „castellum quod caput eius regiencis erat, viculosque circumiectos” (XXI, 33)²⁹.

Dimensiunile reduse ale fragmentelor ceramice autohtone descoperite în incinta cetății de la Bestepe nu pot da posibilitatea unei datări certe, dar suficient de concluzive pentru a se face o asociere cu materialul ceramic *passim* din așezările deschise din jurul cetății și a se stabili cadrul cronologic al fortificației.

Materialul arheologic din aceste așezări provine de la vase ceramice autohtone, lucrate cu râma și la roată și se grupează în:

— Ceramica rudimentară care se caracterizează printr-o pastă poroasă, amestecată cu picătrice și cioburi pisate ca degradant, nelustruită, fragilă și arsă la o temperatură reductoare. Ea provine mai mult de la vase de tip sac, cu sau fără ornamente. De obicei se întâlnesc decorul alveolelor realizate prin presiune digitală (Pl. VIII/1).

— Ceramica fină, lucrată tot la mână, dar lustruită și este acoperită cu strat subțire de slip. Această ceramică are un decor variat și în general din forme predominante. Ea a fost arsă tot la o temperatură joasă, obținându-se o culoare variată, ce alternează de la negru-cehusiu la brun-roșcat. Domină fragmentele ce provin de la vase de tip bitronconic și borcan.

— Ceramica lucrată la roată, din pastă fină de culoare gri provine de la vase cu formă variată care imită în general pe cele grecești de tip crater, căni și castroane.

— Este prezentă și ceramică de import ce provine mai mult de la amfore de origine rodiană și elenistică ce se încadrează în limitele sec. IV—III i.e.n.³⁰.

* Această ceramică are similaritate cu materialul descoperit în necropolele geto-dacice de la Murighiol³¹ — 10 km în aval de cetatea de la Bestepe, cu cel

24) Ibidem, p. 108.

25) Ibidem, p. 108 și urm.

26) Ibidem.

27) Maté Suič, *Aproche scientifique et méthodes de recherche des habitats autochtones sur le territoire Illyrien*. Referat Colocviul de la Mostar (R. F. Iugoslavia) 1974; Aloiz Benac, *Quelques caractéristiques des agglomérations fortifiées dans la région des dalmates (La région de Dalmine)*; Sime Botavic, *Caractéristiques des agglomérations fortifiées dans la région des Liburniens*.

28) După Em. Condurachi, *Curs de Istorie română*, Bus., 1974. Fas. I, p. 180, nota 37.

29) Determinarea a fost făcută de Victoria Andronescu, căreia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

30) Exsp. Bujor, *Op. cit.*, la nota 1 de mai sus.

? de la Talcea³²) (20 km în amonte), de la Telița³³) (40 km) și mai ales cu cel de la Enisala³⁴) (pe malul lacului Razim) — (Pl. VIII/2 și 3).

Descoperirile din stațiunile getice din nordul Dobrogei au similitudine cu cele de la sudul aceleiași regiuni: Satu-Nou³⁵), Cernavodă³⁶), Bugeac-Ostrov³⁷), iar la nordul Dunării, în Muntenia la: Piscul Crăsanii³⁸), și mai ales la Zimnicea³⁹). Asemănările continuă în toată aria carpato-dunăreană de la nord de munții Hemus: Ravna II, Dobrina II, etc. (R. P. Bulgaria)⁴⁰) și pînă în Chotin⁴¹) în R. S. Cehoslovacia.

Ea demonstrează unitatea de cultură geto-dacică pe întreaga arie menționată și stabilește cadrul cronologic între sfîrșitul primei perioade a fierului și începuturile Latene — și lui.

Semnificația istorică a construcției cetății de la Mahmudia — Bestepe poate fi legată de convulsunile violente produse de scîti, cît și de traci de sud.

LA CITADELIE GETIQUE DE BESTEPE

— r e s u m é —

Cette citadelle est la première découverte de ce genre dans la zone des bouches du Danube. Elle a été localisée dans le territoire de la commune de Mahmudia, à environ 3 km nord-est du village Bestepe, sur un promontoire de la rive droite du bras St. Georges, que les habitants de l'endroit appellent fort suggestivement „Cetățuia” (la Citadelle) (Pl. II/A).

L'amplacement de la fortification gétique qui nous occupe ne domine pas cette zone. En effet, dans son proche voisinage, plus au sud, il y a maints points plus élevés, surtout le sommet des collines Bestepe, offrant de meilleures possibilités pour la surveillance des alentours (Pl. II/a). L'enceinte fortifiée couvre une superficie de 25 ha (257.000 mètres carrés) (Pl. III/a). Il s'agit en réalité du plateau d'une colline aux pentes très douces ; le faîte de la colline, de profil effilé, a été conservé à l'intérieur de l'enceinte pour servir sans dout de point d'observation : A première vue l'endroit se révèle comme une fortification naturelle ; il n'y avait qu'à exploiter les possibilités du terrain, en lui apportant quelques améliorations, par le moyen des vallées et des fossés. Grâce aux observations topographiques et stratigraphiques faites à la suite de la percée de deux tranchées dans deux secteurs différents des vallées de la citadelle (Pl. III/b et Pl. IV/A et b), plusieurs éléments la concernant ont pu être relevés. Ils se rapportent à sa forme, à la technique de construction utilisée, à l'ensemble de facilités naturelles et d'aménagement dus à l'industrie de l'homme dans le but d'obtenir un maximum d'efficacité défensive.

Un premier vallum délimite le plan de la citadelle. Il a été édifié à l'extrémité du plateau, là où commence une déclivité qui dépasse 400. Subordonné aux particularités du terrain, le vallum dont plus 80% s'est conservé — imprime à l'ensemble une forme polygonale, aux angles arrondis (Pl. III/a et Pl. V, fig. 1). Pour sa constructions, on s'est servi de la terre retirée du fossé adjacent, à l'intérieur de l'enceinte. Elle comporte des couches diverses : tchernoziom, loess et podzol avec des fragments de roche friable — composition destinée à assurer une parfaite adhérence, ainsi qu'une grande solidité de la construction. D'autre part, l'horizontalité des couches et la résistance de leur base ont été assurée au moyen d'une armature de dimensions inégales, faite de blocs de pierre de différentes tailles, dans une seul couche irrégulière (Pl. IV/a et b).

La fonction du fossé intérieur était plutôt de protéger le vallum des infiltrations d'eau, en drainant aussi les inondations dues aux pluies ou au dégel.

La pente naturelle, extérieure au vallum délimitant, l'enceinte a subi elle aussi des adaptations. Des travaux de talutage ont été effectués en vue de lui imprimer une déclivité plus accusée. Ces opérations de talutage sont étagées, ce qui a fini par donner une terrasse uniforme, à une hauteur considérable. Un deuxième fossé a été creusé sur la terrasse, qui a fourni la terre nécessaire à l'édition d'un deuxième vallum, dressé sur la talus

32) G. Simion, *Thracia III*, Serdicae, 1974, p. 291—292 și fig. 1/a, b, c; V. H. Bauman, *Peuce IV*, 1 c.

33) G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Op. cit.*, la nota 1.

34) G. Simion, *Op. cit.*, Peuce, 2, 1971; Idem, *Thracia*, 3, 1974.

35) B. Mitrea, *Op. cit.*, la nota 1.

36) D. Berclu, *Op. cit.*, la nota 1.

37) M. Irimia, *Op. cit.*, la nota 1.

38) V. Pârvan, *Op. cit.*; R. Vulpe, *Op. cit.*

39) Alexandrina D. Andreescu, *Op. cit.*

40) Maria Cicicova, *Studia Balcanica*, Sofia, 1971, p. 79—91, inclusiv bibliografia indicată.

41) Miklos Dusek, *Slovenske Archeologia*, 91, 1971, 2, p. 441, 443 și urm.

extérieur pour augmenter encore plus l'efficacité défensive de la citadelle (Pl. IV et Pl. V, fig. 1 et 2).

Mais c'est du côté sud que les constructeurs de la citadelle donnèrent leur pleine mesure, afin de suppléer à la pauvreté des conditions de défense naturelle. La tranchée creusée là révèle que le vallum de l'enceinte mesurait 4,20 m de hauteur, parfois même dépassant cette hauteur, alors que pour le reste celleci ne montait que vers les 2,4 m, ainsi qu'il résulte de la stratigraphie de la deuxième tranchée (Pl. IV/a et b). De ce côté là, le fossé, entre les deux valla, est de beaucoup plus profond et très large (Pl. IV/a, Pl. V).

Pour ce qui est du cadre chronologique de la citadelle, la seule source dont nous disposons — le matériel archéologique mis au jour dans la structure du vallum ou dans les couches traversées par les tranchées des sondages — est assez pauvre. Il est constitué dans sa majeure partie de fragments céramiques, provenant de vases de facture autochtone, confectionnés à la main. Ces fragments attestent des caractères techniques courants dans une certaine étape et généralement connu — une pâte poreuse, avec des petits cailloux et des tessons pilés dans sa composition. Dans certains cas, les parois des vases étaient lustrées et recouvertes d'une mince couche vernie (slip). Ces fragments se rangent au point de vue chronologique, dans les limites de IVe et IIIe siècle av. n. è.

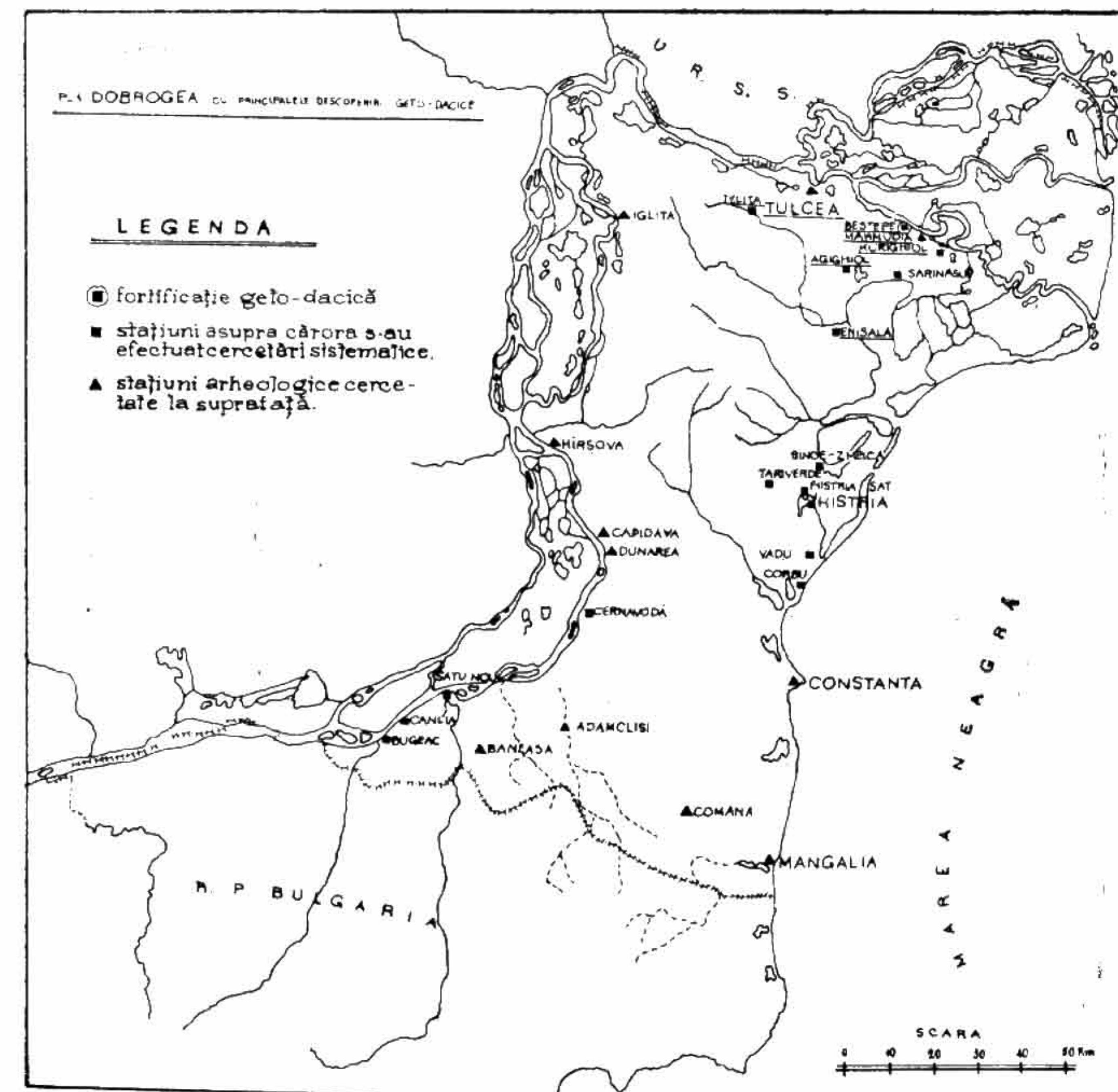
Dans le même contexte historique se rangent aussi les deux habitats non fortifiés contemporaines. La première est située sur le plateau oriental, dans le voisinage immédiat de la citadelle. Elle a livré quantité de fragments céramiques d'une facture similaire à ceux fournis par le vallum et le terrain intérieur de l'enceinte. Quant à la seconde agglomération, elle se dressait à environ deux kilomètres sud-est de la citadelle. Là, les restes archéologiques ont révélé en plus des fragments de céramique autochtone, confectionnée à la main, des tessons d'une poterie modélée au tour, dans une pâte de qualité supérieure et de couleur grise. Compte tenu du fait que les matériaux archéologique livrés par les deux agglomérations non-fortifiées de la même période historique que les vestiges de la citadelle, il semble logique de considérer ladite fortification du bord du Danube comme destinée à servir de refuge et de point d'appui à la défense des communautés des environs. Par son intérêt stratégique, ses dimensions, la technique de construction, l'assemblage des éléments naturels et de ceux dus à l'intelligence humaine, la citadelle de Beștepe se range dans un certain type de fortifications d'aspect monumental, de caractère inexpugnable, continuant dans ce domaine les traditions hallstattienques propres à l'espace carpato-adria-tique. Notre citadelle trouve des analogies parmi les fortifications géto-daces de la Valachie, Transylvanie et notamment de la Moldavie. En effet, on trouve les mêmes éléments topographiques, ainsi que la même cadre chronologique attesté par des éléments de culture matérielle à Piscul Crăsanilor, où se dressait une forteresse gétoque située à l'extrémité orientale de la plaine valaque, dominant par sa position le point le plus large de la vallée de la Ialomita.

Une telle comparaison peut se faire, toujours jusqu'à un certain point avec la citadelle gétoque de Zimnicea, dont la stratigraphie a pu être saisie.

La citadelle de terre de Beștepe offre aussi des analogies, en ce qui concerne le type de fortification et la technique de construction, avec celle de Teleac-Alba Iulia (Transylvanie), datée de Hallstatt C-D. On y retrouve la même organisation d'une superficie de 20 ha, protégée par une double vallum. Mais les similitudes vraiment frappantes sont relevées chez les citadelles géto-daces de Moldavie. Presque toutes les 20 découvertes faites jusqu'à présent en Moldavie attestent le même point de vue stratégique, une même conception monumentale déterminant les dimensions des ouvrages réalisés, la même mise à profit des avantages du terrain pour augmenter le potentiel défensif, le même plan polygonal (pentagonal, etc.) angles arrondis. Ces caractères analogues sont surtout visibles dans le cas des citadelles de Stinesti-Botoșani, Baia — Suceava et Dochia-Neamț, Cotnari-Cătălina département de Iași, Mosna, Cretești.

Quelques interprétations historiques sont possibles, en marge de ce qui précède. Partant de notre dernière remarque, à propos de la minceur de la couche archéologique trouvée à l'intérieur de l'enceinte il est permis d'envisager que ce type de citadelle devait revêtir un caractère nettement stratégique. Autrement dit, elle ne pouvait que servir de refuge et de point d'appui pour l'organisation d'une défense pendant les moments difficiles traversés par les agglomérations non-fortifiées des environs. Une telle citadelle devait être bâtie et administrée par quelque chef de tribu. Bien que ne pouvant être incluse dans l'aire territoriale de la fortification de Mahmudia, la sépulture royale d'Agighiol sise à une vingtaine de kilomètres plus au sud vient à la rencontre d'une telle hypothèse. De tout façon c'est une source précieuse quand il s'agit de compléter l'ébauche d'un cadre politique et administratif de la zone des bouches du Danube aux IV—IIIe siècle av.n. è.

Une dernière remarque d'ordre historique à faire au sujet de la citadelle de Beștepe est que sa construction pourrait être mise en relation avec les violentes convulsions provoquées par les Scythes d'une part, les Thraces du sud, d'autre part.

Pl. I. Harta ținutului Dobrogea cu localitățile unde s-au descoperit staționi arheologice din Hallstatt-ul și începutul epocii Latene.

— Fortificație geto-dacă ;

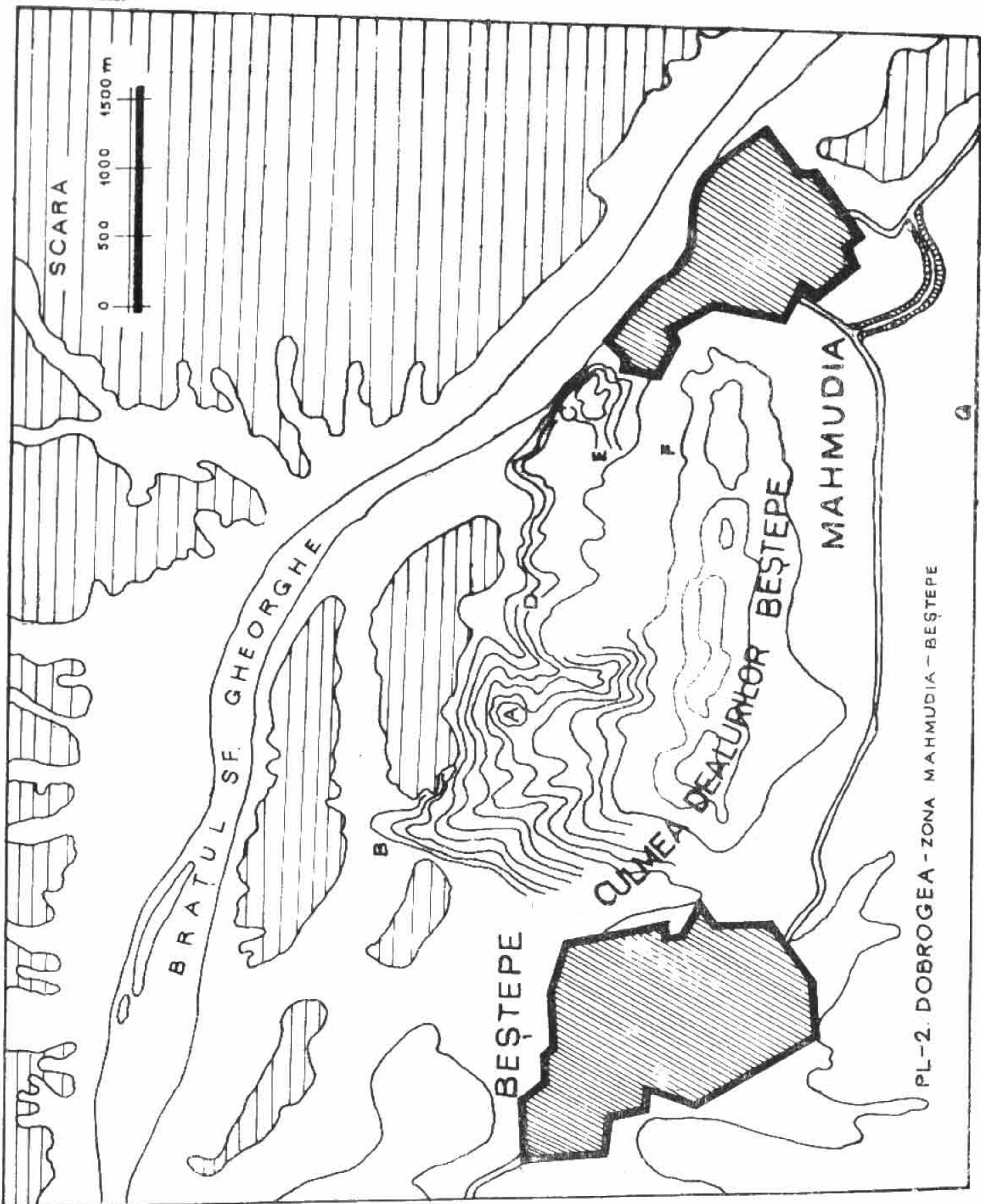
— Staționi cercetate sistematic prin săpături arheologice ;

Pl. I. Carte de la Dobroudja, avec les localités où on a découvert des sites archéologiques du Hallstatt récent et du début de Latène.

1. Fortification géto-dace ;

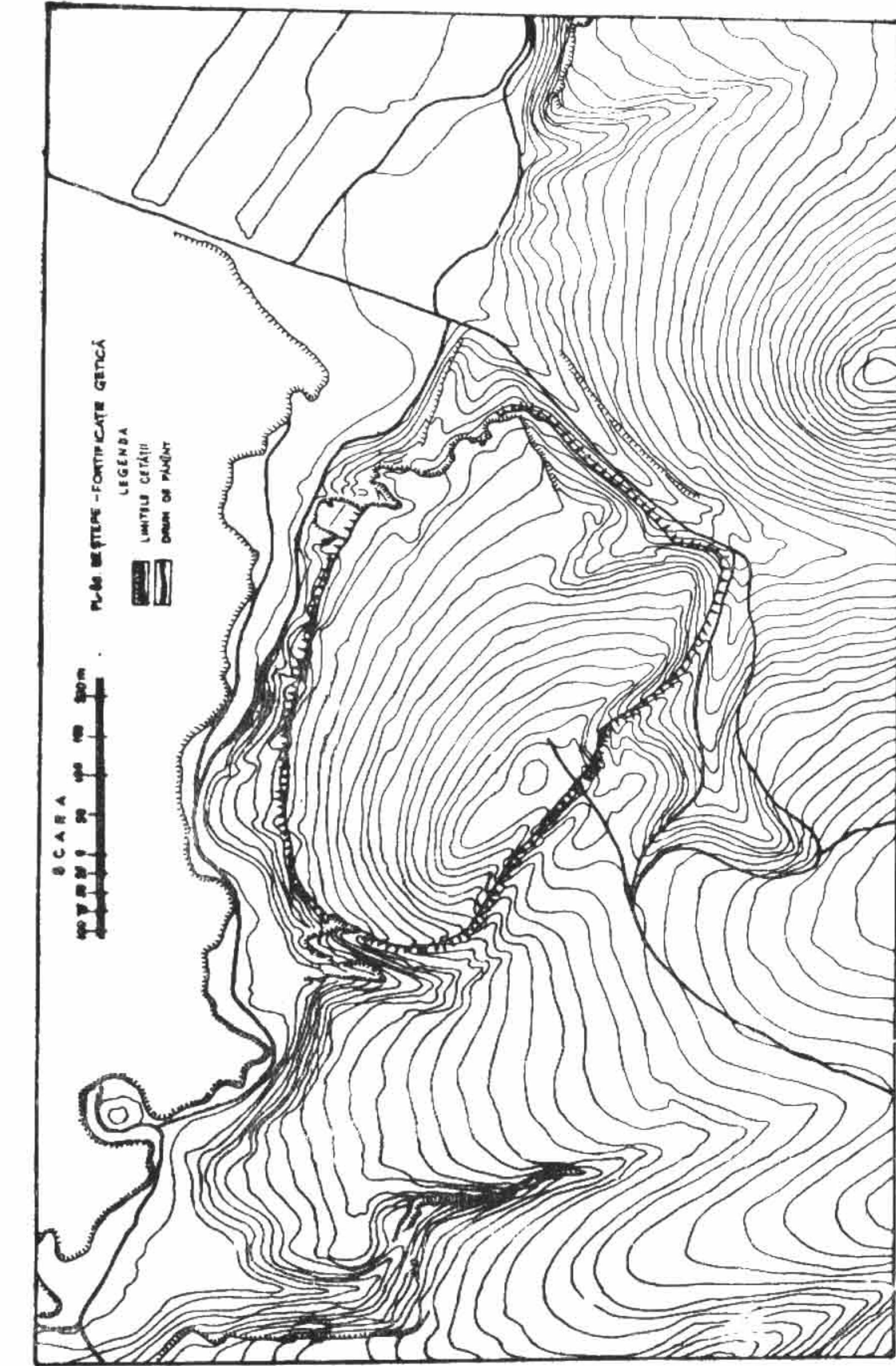
2. Sites, ayant fait l'objet d'une recherche archéologique organisée.

3. Sites ayant fait l'objet d'une recherche de surface.

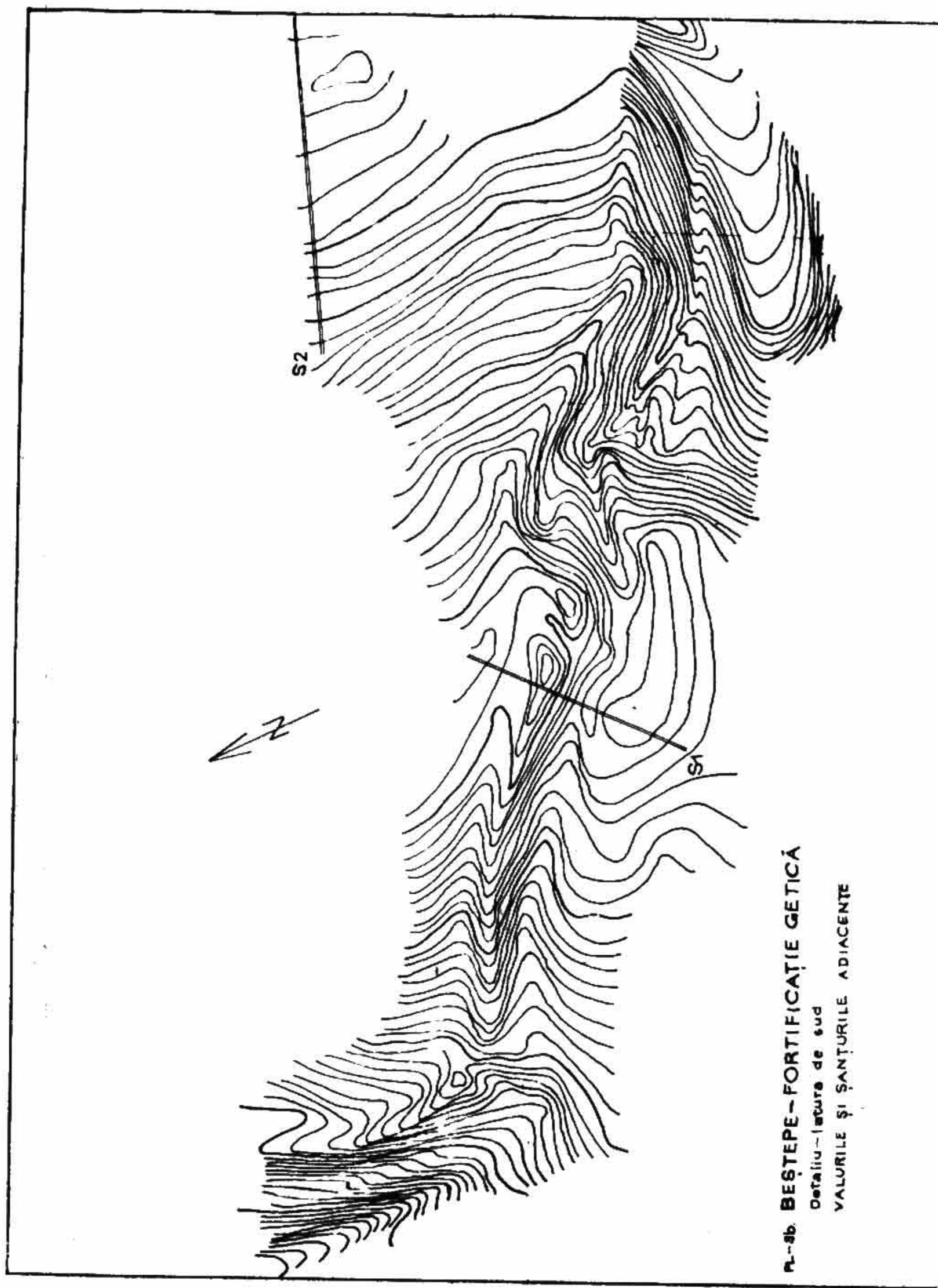

PL-2. DOBROGEA - ZONA MAHMUDIA - BESTEPE

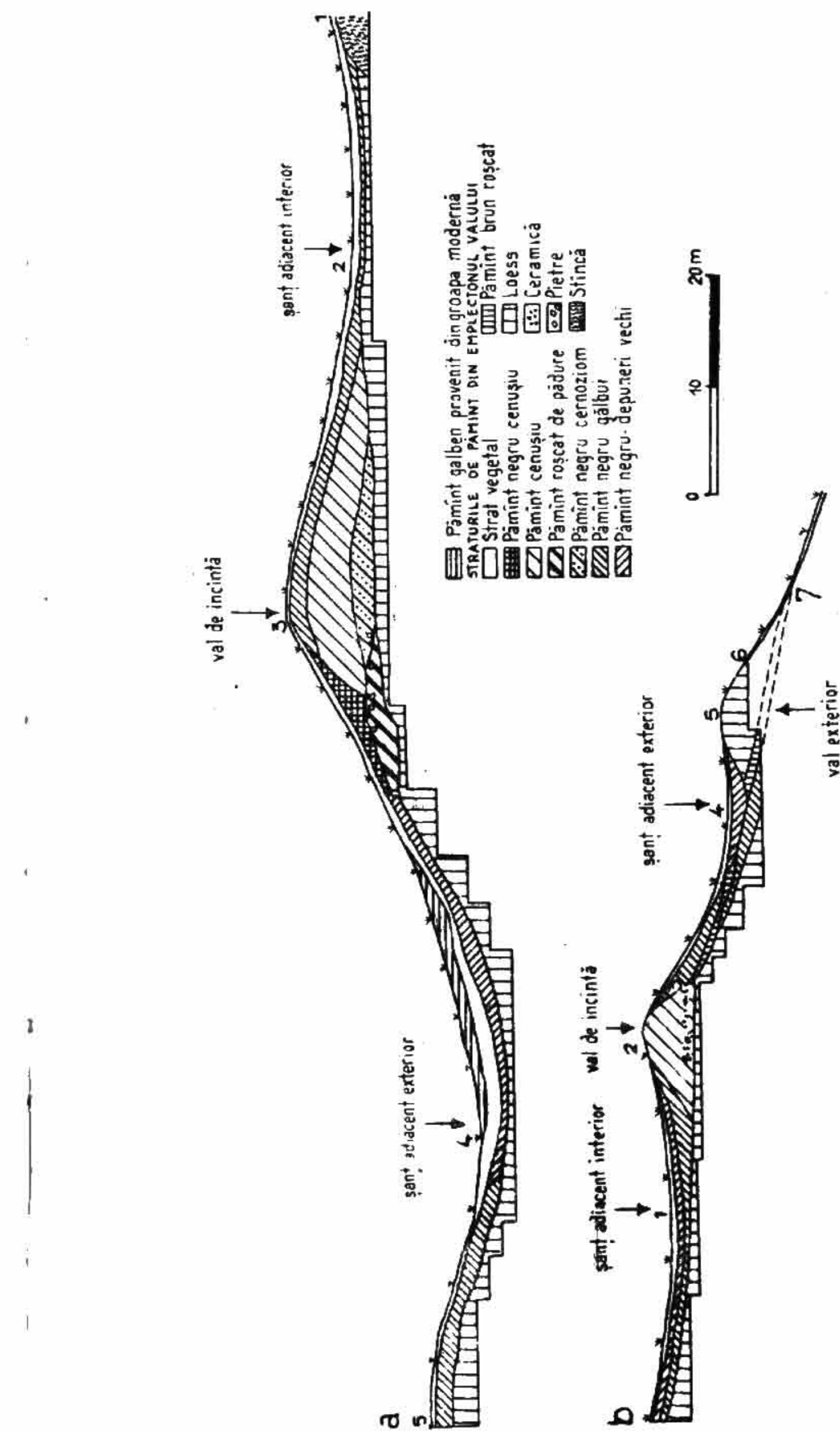
Pl. II, Fortifications et habitats non — fortifiés de la rive droite du Danube — zone Mahmudia — Bestepe.
 A — La citadelle gétique à **vallum** en terre B — a site fortifié du type „Babadag“, lieu-dit „Piatra lui Boboc“ C — Le castrum romaine de Salovia D — Sites non-fortifiés gètes de IV — III siècle av.n.è.
 E — Centre d'habitation civile de l'époque romaine. F — Necropole tumulaire de l'époque romaine
 G — Necropole du hallstatt recent — culture Birsesti — Ferigile.

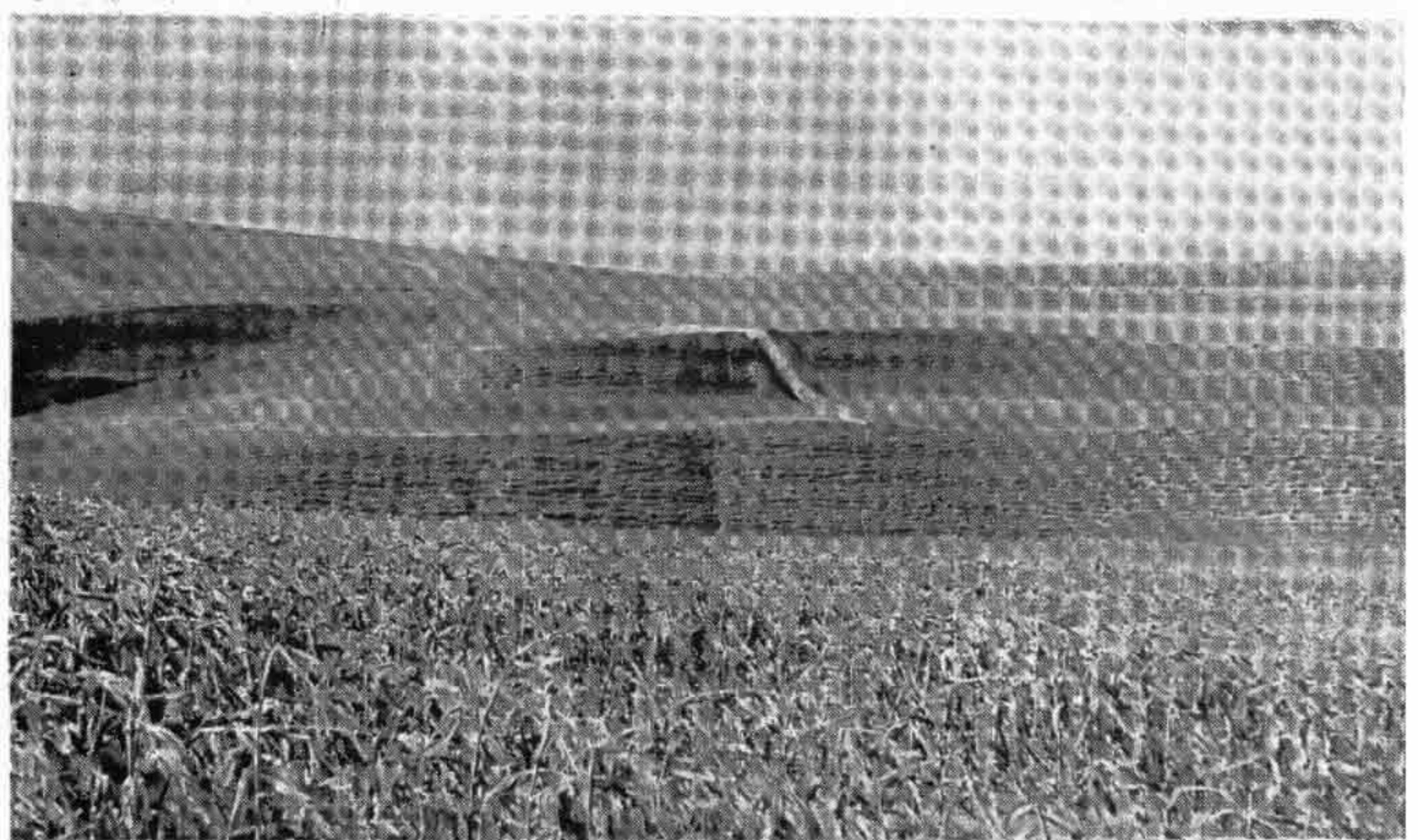
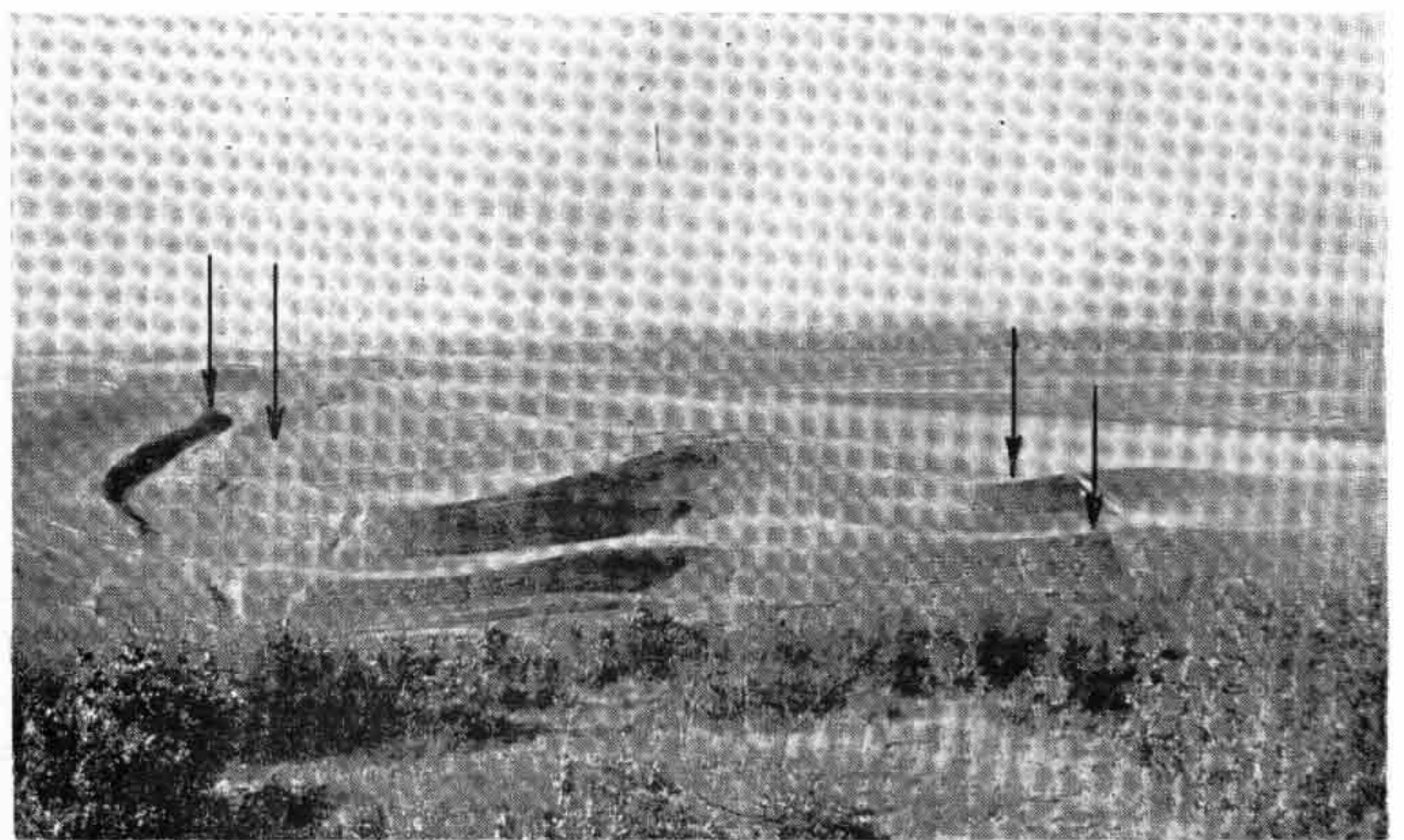
Pl. III, Planul fortificațiilor gétice cu val de pămînt de la Bestepe.
 a) Planul general ;
 b) Detaliul lăzarei de sud ;
 Pl. III, Plan de la fortification gète à vallum de Bestepe.
 a. Plan général b. Détail du côté Sud.

42

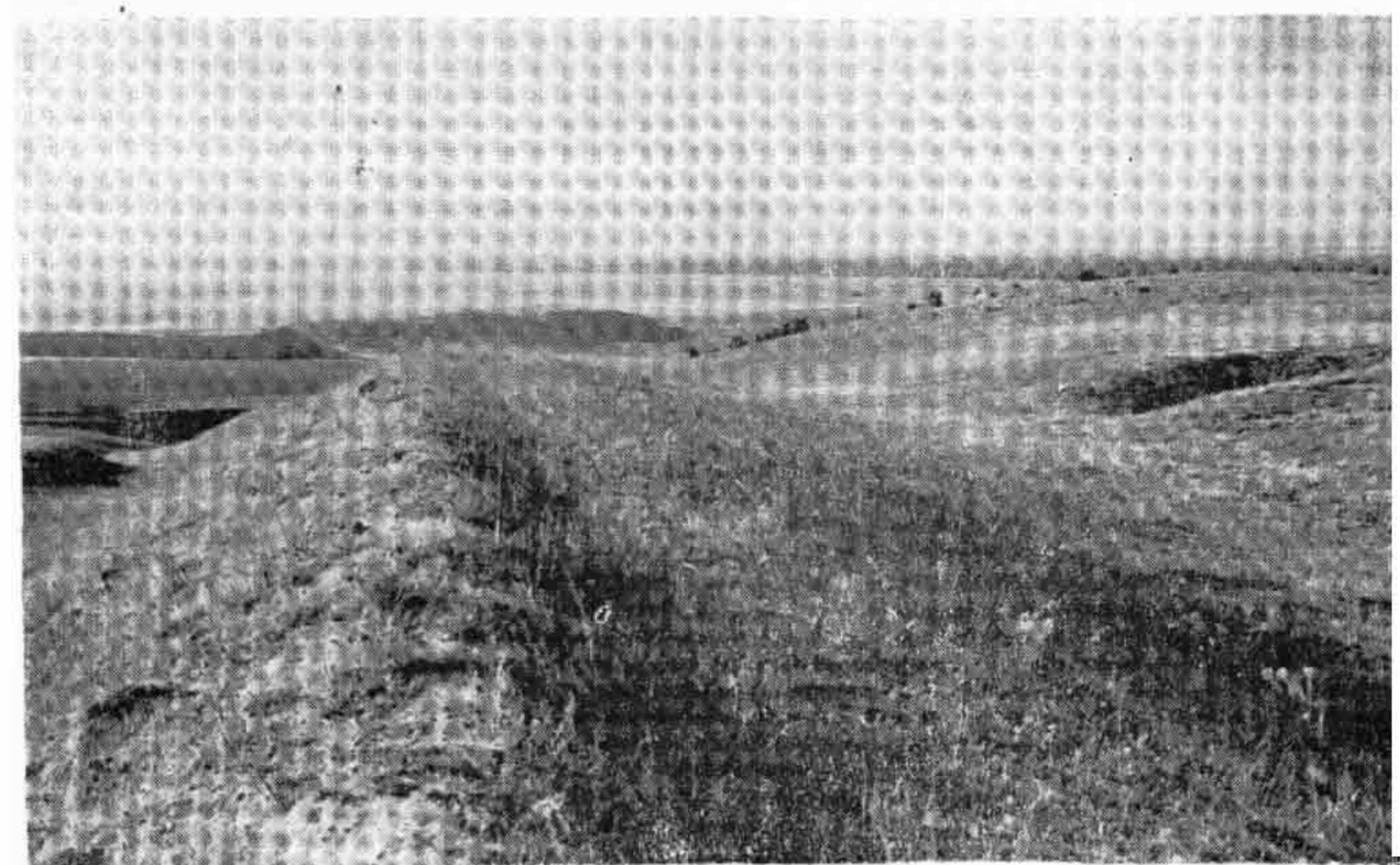

43

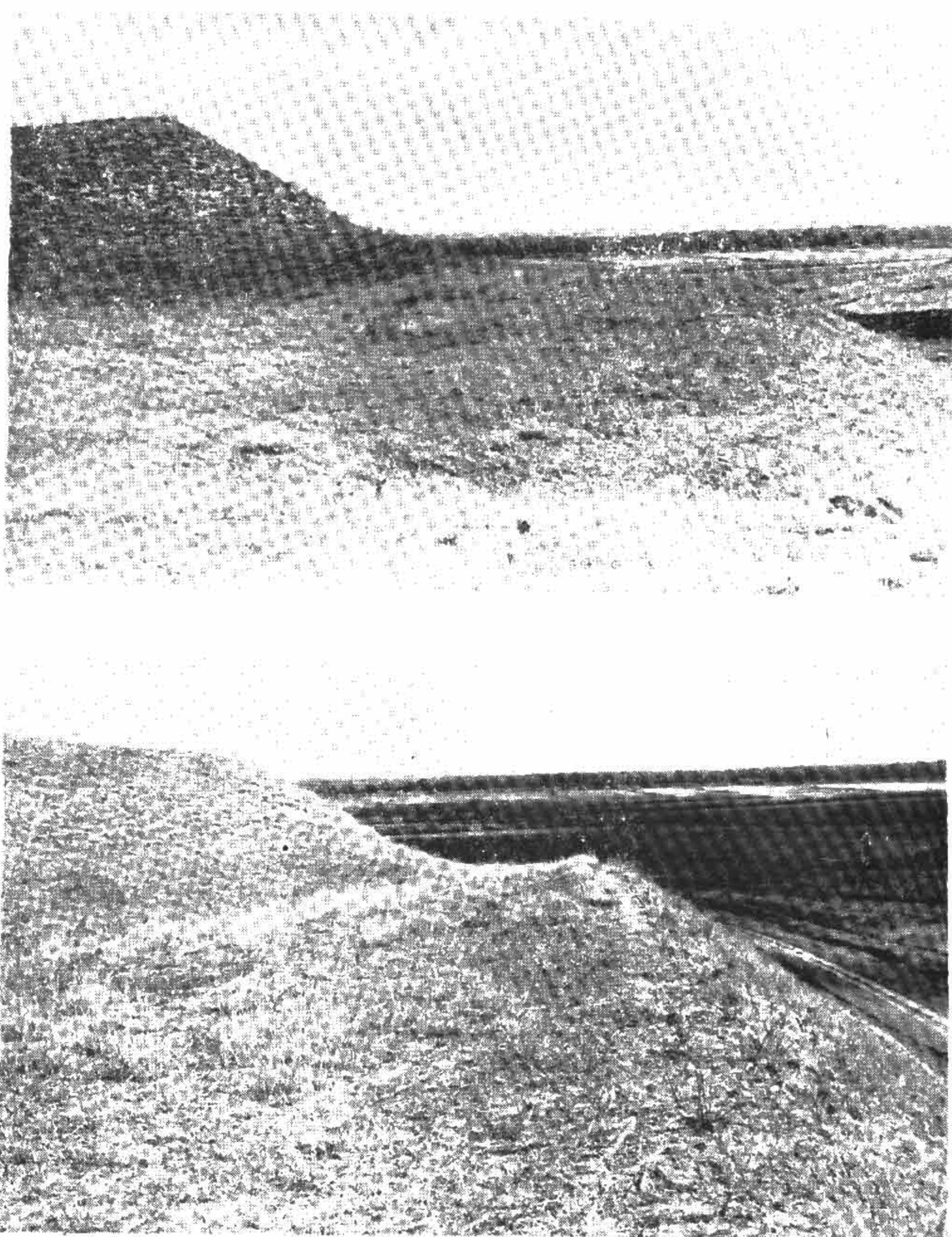

Pl. V — Vedere generală a fortificației în sectorul S—E ;
2 — Aspectul actual al pantei de est escarpată și terasa cu valul II aplatizat și
șanțul colmatat.

Pl. V, Vue d'ensemble de la fortification au secteur S—E. Vue générale de la pente E —
escarpée — et de la terrasse avec la deuxième vallum aplatisé et du fossé colmaté.

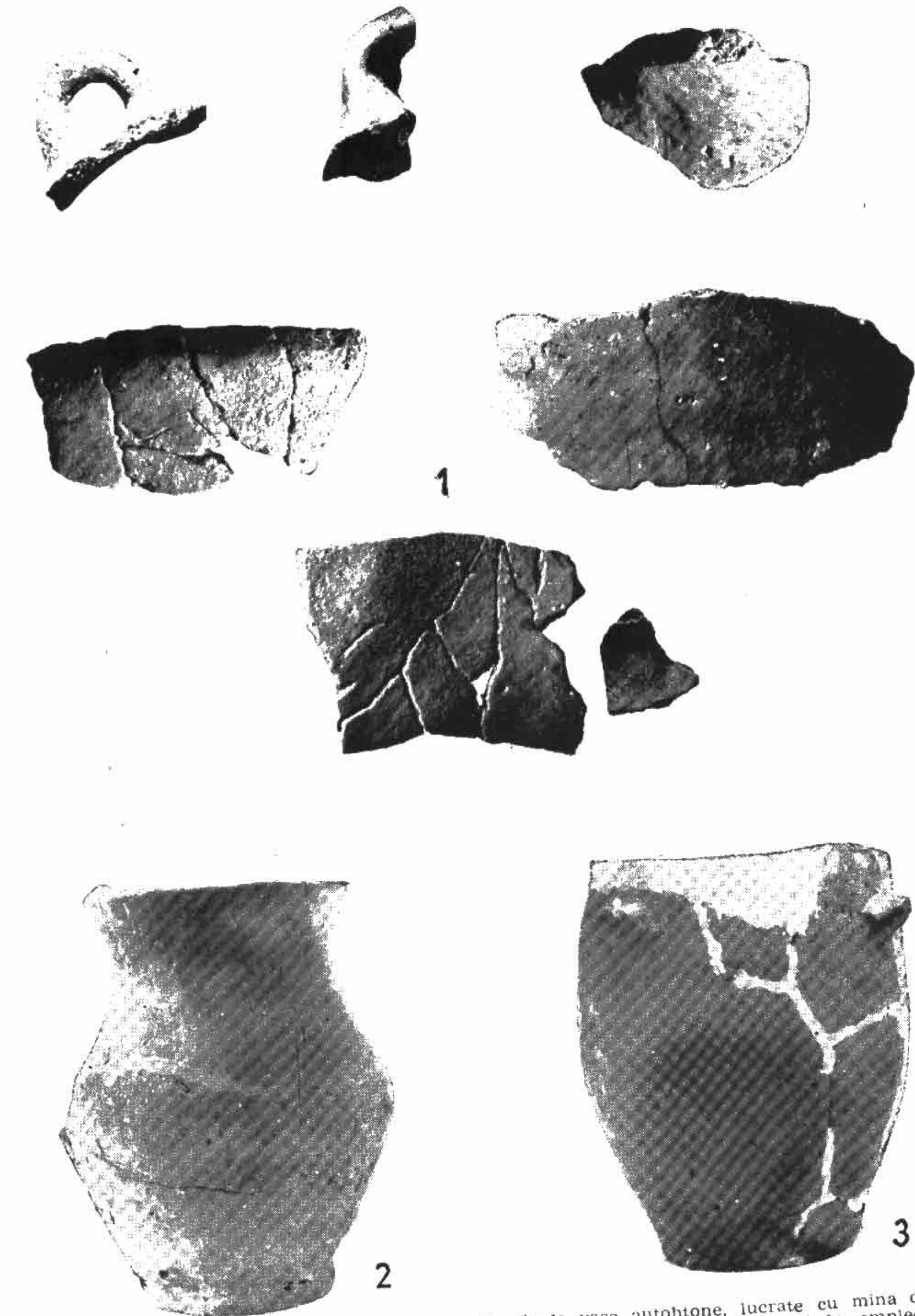

Pl. VI, Aspectul actual al valului de S—E al incintei fortificației, văzut dinspre sud și de sus.
Pl. VI, Vue actuelle du vallum d'enceinte de la fortification au secteur S—E (vue du Sud et
d'en Haut).

Pl. VII. Panta de est a valului cerăuui cu terasa celui de al II-lea val.
Pl. VII. La pente est du vallum de la citadelle, avec la terrasse du deuxième vallum.

46

Pl. VIII, 1 — Fragmentele ceramice provenite de la vase autohtone, lucrate cu mina de tip bitroneconic și de alte forme (grupa ceramicel fine), descoperite la baza și în embletonul valului (sec. IV i.e.n.).
2, 3. — Vase de diferite tipuri și forme descoperite în necropola getică de la Enisala (sec. IV i.e.n.), de aceeași factură cu fragmentele descoperite la Beștepe.
Pl. VIII, 1. Fragments céramiques provenant des vases autochtones, fabriqués à la maine, du type bitronconique et d'autres formes (groupe des vases fins), découverts à la base du vallum et dans l'emplekton (IV-e siècle av. n. é.).
2—3, vases de types et formes variés, découverts dans la nécropole gète d'Enisala (IV-e siècle av. n. é.), de la même facture que ceux découverts à Beștepe.

47